

gubien uit de wereld worden geholpen, dan moet het langs dien harten weg. Men versta mij goed. Ik gevoel de moeilijkheden, die zulke maatregelen met zich meebrengen, even sterk als iemand anders. Ik verdedig allerminst elk ruw ingrijpen of te radicaal optreden. Ik pleit zoo sterk mogelijk voor groote voorzichtigheid, maar ons hart moet vervuld zijn van dit diepe, diepe besef: er moet iets, neen er moet veel gebeuren. Het welzijn van ons land eischt het. Het gaat om er op of er onder.

Wat er dan gebeuren moet?

Denk ik niet aan artikel 40?

Zeker denk ik daaraan, en wil ik een volgende week daarover iets schrijven. Maar nu was het mijn bedoeling, om tegenover alle geschreeuw en ontevredenheidscritiek, den nadruk te leggen op den hoogen ernst van den toestand, op de groote verantwoordelijkheid, die op den minister rust, en op onze roeping om voor hem te smeeken om het licht Gods. De regeering heeft veel, veel geboden noodig.

K. D.

WIJSBEGEERTE.

In de school der wijsbegeerte.

De filosoof op den troon¹⁾.

Zoo kan men Hegel noemen, Georg, Friedrich, Wilhelm, Hegel (gest. 1831), den gemoedlijken, zwaar-op-de-handschen, Zwaab, die de wijsbegeerte boven de religie heeft verheven, en door zijn leerlingen als een „Heiland“ is aangebeden.

Bij zijn graf vergeleek de theoloog, Marheineke, hem met den vleeschgeworden Logos. Een andere lofredenaar noemde hem den „Heiligen Geest der wijsbegeerte“. En Bolland voltooide de profanie door te zeggen: „Wie niet vóór onzen Lieven Heer, Hegel, is, is tegen hem; de minste in het rede-rijk van Hegel is meer dan de grootste van alle menschenkinderen“.

Het zou onbillijk zijn Hegel zelf van deze vergoddelijking de volle schuld te geven, maar toch moet de christen een zekeren schroom, ja weerzin, overwinnen, om met dezen grooten vader en propagandist van het modern pantheïsme in relatie te treden.

Strikt genomen, zouden we Hegel kunnen „laten loopen“, want wij hebben om niet tot taak gesteld de kopstukken van de wijsbegeerte op het rijtje af te „behandelen“. Het is reeds meer door ons betuigd, dat we géén geschiedenis van de wijsbegeerte geven, maar die geschiedenis alleen laten spreken, voorzover noodig is om een beeld te geven van het begrip en de betekenis van de wijsbegeerte.

In deze geschiedenis nu werkt als een zeer voorname factor de tegenstelling (alias strijd) tusschen filosofie en godsdienst, rede en openbaring. Misschien is deze antithese van evenveel gewicht als de verwantschap en gemeenschap tusschen die beiden.

Wat hebben wij gezien in de historische verhouding tusschen die twee?

¹⁾ De nummering der artikelen laat ik voortaan weg. W.

KUYPER-BIBLIOGRAFIE.

door

J. C. RULLMANN.

LXXXI.

69. Honig uit den Rotssteen. Amsterdam, J. H. Kruyt. 1880.

Dit werkje bevat een honderdtal meditaties, vroeger in het Zondagsblad van De Standaard en in De Heraut verschenen. In laatstgenoemd blad kwam de Meditatie, of het z.g. „tweede stukje“, na het groote „vóórstuk“, als vaste rubriek voor. Steeds werden deze Meditaties door Dr. Kuyper op den Dag des Heeren geschreven: een gewijde Zondagsarbeid, die door hem onafgebroken werd voortgezet, ook al rustte hij na bergbestijging in een berghut uit, of ook al was hij varende op de groote wateren. Door niets en door niemand liet hij zich van deze levensgewoonte afhouden. Zelfs in de jaren van zijn Ministerschap, toen hij van het schrijven van hoofdartikelen in De Heraut moest afzien, bleef hij dezen aanlokkelijken geestelijken arbeid voortzetten. Zonder overdrijving mocht hij dan ook zeggen, dat in deze Meditaties een stuk van zijn leven zat. Steeds spiegelde wat in hem omging, of wat hem trof, zich als vanzelf in deze Meditaties af.

Tegen den 21sten Mei 1916, toen het 2000e nummer van De Heraut zou verschijnen, hadden de heer en mevrouw Brummelkamp—Esser er per advertentie aan herinnerd, dat dan de hoofdredacteur tweeduizend Meditatien daarin had geschreven. Geheel precies was dit cijfer niet. Want in de jaren 1879 en '80 hadden nu en dan ook Dr. De Hartog, Dr. van Ronkel, Dr. Rutgers en Dr. Hoedemakers er enkele geleverd, en tijdens zijn ziekte in de tweede helft van 1894 sprong zijn oudste zoon, Dr. H. H. Kuyper, tijdelijk voor hem

Wij zagen een beurtelings elkaar zoeken en afstooten, knechten en dienen.

In de geschiedenis der Grieksche geestescultuur ontwikkelde de wijsbegeerte zich (ten opzichte van de bijzondere openbaring Gods) zoo goed als zelfstandig, hoewel, onderbewust, de Geest Gods ook hier „getuist“ heeft met den geest des menschen.

De eerste periode van het christendom geeft ons te aanschouwen het openbaar conflict tusschen openbaring en wijsbegeerte, eindigende in de volkomene overheersching (institute van inspiratie!) der theologie.

In den „nieuwen tijd“ zien wij Descartes de poging wagen de wijsbegeerte zelfstandig te maken, zonder antithetisch opzet, ja met de bedoeling aan de openbaringswaarheden een „redelijken“ grondslag te geven. Maar Spinoza's wijsbegeerte bewees ons, dat het verstand geen twee heeren kan dienen. De rede, als zelfstandig princip, laat de christelijke religie niet met vrede, maar verant haar naar de nachtschool, en deze verdrukking ontvangt een glimp van recht uit het feit, dat het positieve christendom zelf het veld der wijsbegeerte braak laat liggen, dit vak van wetenschap slechts beschouwende als één der „vrije kunsten“ (natuurkunde, wiskunde enz.), die de theoloog slechts gebruikt tot vóórleuning en toebereiding van zijn eigen wetenschap.

Ook de stoere, ruime, calvinisten, met hun verschouwend blik over de velden van natuur en genade, misten het juiste begrip van het „soverein“ karakter, de bijzondere plaats, en de alomvattende (d.i. encyclopaedische) taak, van de wijsbegeerte.

De heidenen hebben de wijsbegeerte geleeld, — aan de heidenen hebben ze het bloedarme „worm“ overgeleverd.

Kant had, evenmin als Descartes, een anti-christelijke bedoeling. Wanneer hij zijn filosofie met vaderlijken trots de eereplaats geeft in het wetenschappelijk gezin, haar kleedend met den veelvervigen rok van zijn geniale vinding, meent hij ruimte vrij te houden voor de edele zuster, de theologie. Zelfs tracht hij haar te voeden met het nieuwe wonder-elixir van zijn denkveroveringen. Maar formeel, en praktisch, dringt hij de majestueuze, bijzondere, openbaring in den hoek en rooft haar de eerekroon der goddelijke waarheid.

Wij zijn over Kant nog niet heelemaal uitgepraat, en zullen later genoodzaakt zijn de sporen van zijn geesteswerking, zoowel in de geloovige, als in de moderne, denkwijze, aan te wijzen. Descartes, Spinoza, de groote Engelsche empiristen, kan de wetenschap desnoods negeren. Maar tot Kant keert de wetenschap, ook de allernieuwste, steeds weer als tot een toets van zelfkeur terug. Spreekt niet het feit, dat op de jongste wetenschappelijke vergadering van de Vrije Universiteit door professor Geesink een rede gehouden is over de nieuw-Kantiaansche school, meer dan een boek?

Maar wij meenen door onze voorafgaande schetsen reeds duidelijk in het licht te hebben gesteld, dat Kant, noch aan de wijsbegeerte, noch aan de theologie, recht heeft gedaan, door na te laten de zuivere, evenwichtige, verhouding tusschen die beiden te bepalen.

De „schriftuurlijke“ christen kan vóel van Kant

in. Maar de meditaties in het vroegere Zondagsblad meegerekend, was het getal toch zeker al tot over de tweeduizend geklommen. En nu vond getuend edeljaar in dit niet-alledaagsch verschijnsel aanleiding om te doen doorschermen, dat men den schrijver vreugde kon bereiden, als men hem bij die gelegenheid iets merken liet van de vrucht in geestelijken zin, die van deze meer dan tweeduizend meditaties uitging. Aan die vriendelijke oproeping is toen gevolg gegeven in een brievenzending van allerlei lezers en lezeressen, die door deze meditaties gesticht en getroost zijn geworden. En dankbaar om zoo te mogen vernemen door welke meditatie hij iemands ziel had mogen bereiken, en wat het was, dat hem of haar daarin had getroffen, voelde Dr. Kuyper zich nu gedrongen om in nr 2000 van De Heraut over de Meditatie als zoodanig te mediteeren.

Een Meditatie is heel iets anders dan een leerstellig betoog en verschilt geheel van een Schriftuitlegging.

Gaat ge mediteeren, dan trekt ge u uit uw gewonen gedachtenzang in het heilige terug. Ge scheidt er u niet mee af van de wereld, maar werpt u toch niet meer zoo klakkeloos op de werkelijkheid, waarmee ze zich anders aan u opdringt. Los laat ge de wereld dan in uw Meditatie wel niet, maar ze wordt u bijnaak, terwijl hoofdzak in de Meditatie eeniglijk is en blijft het u inleven met uw gewaarwordingen in de gemeenschap met het Eeuwige Wezen. In de Meditatie legt de ziel aan de wereld het zwijgen op, om alleen wat God tot de ziel spreekt te beluisteren.

In het daadwerkelijk geloofsleven bij de kweeking van onze roeping zijn we actief, maar in de Meditatie schiet enkel passief. Opzettelijk brengen we in ons mediteeren onszelf tot zwijgen, om ons hart voor het spreken Gods tot onze ziel te ontsluiten.

En Dr. Kuyper zelf verstond in hooge mate dit

leeren, vooral niet minder dan de middeleeuwsche theologie heeft „opgestoken“ van Aristoteles, maar het inzicht in den aard en de taak der wijsbegeerte heeft, óók na Kant, verduidelijking en verdieping noodig.

* * *

Wij willen dan nu eerst met een treffend voorbeeld aantonen, dat de na-Kantiaansche wijsbegeerte, wel verre van met een dienende positie tevreden te zijn, de religie tot een lagere rang van weten degradeert en zichzelf (op de manier van Napoleon) de kroon opzet.

Hegel is de derde in de trits van groote idealistische wijsgeeren, die als een diadeem flonkeren op het trotsche hoofd van Germania.

Fichte (gest. 1814), was de eerste. Zich aansluitend aan Kant, die leerde, dat ons verstand de maatstaf, ja de wetgever, is van de buitenwereld, ging hij een stap verder en zei: ons verstand is de schepper van de z.g. buitenwereld. De wereld is product van onze inbeeldingskracht, en heeft dus alleen subjectieve werkelijkheid.

Later heeft hij dit standpunt gewijzigd en toch een buitenwereld aangenomen als maaksel van een bovenpersoonlijke, goddelijke, Ikheid. Maar het karakter en de kleur van zijn filosofie blijft menschverheerlijking, verstandsvergoding. De filosofie moet dezen denker meer waard zijn dan de religie. Hij zegt het zelf: De religie is de erkenning, dat het heilige, goede en schoone, als het wezen Gods in ons verschijnt, maar de wetenschap klimt hooger, wij zij den mensch niet alleen het feit, doch ook het hoe, van deze mystieke eenheid tusschen God en mensch verklaart.

Wij verwonderen ons niet, dat Fichte van de filosofie de (heroemde) omschrijving heeft gegeven: „Wat voor filosofie men kiest, hangt daarvan af welk mensch men is“.

Schelling (gest. 1854) is de tweede in de rei van het fameuse drietal. Zijn filosofie geeft van hetzelfde laken een (gekleed) pak! Bewonderaars hebben hem als een filosofischen Messias begroot en de lang begeerde „Openbaring“ der wijsheid van hem verwacht. Als een slang is hij een paar maal verveld! Eerst aanhanger van de subjectiviteitsfilosofie à la Fichte! Het ware beginsel der wijsbegeerte is het geloof in het absolute ik dat zelf de z.g. buitenwereld kweekt (alinea, fantasie!). Later geeft hij het voorwerpelijk bestaan van de wereld toe en speculeert prachtige dingen over de éénheid van natuur en geest. De natuur is voor hem „sluimerende geest“, die in den mensch tot zelfbewustzijn komt.

Zoo zit Schelling midden in het idealistisch monisme: alles is geest! De natuur is verschijning van een oor-wezen. De wijsbegeerte is het zelfbewustzijn van „het absolute“. De ware harmonie van den geest vindt de mensch — let wel! — in de kunst.

Filosofie is het hoogtepunt van het denken; kunst is de voleinding van de „aanschouwing“. Zij brengt den mensch in het „alleheiligste“.

Dit lijkt wonderveel op wat Da Costa genoemd heeft: de eeredienst van het genie!

De derde is (de reeds genoemde) Hegel, de man die, consequenter dan één van zijn voorgangers, de wijsbegeerte vergoddelijkt heeft. Filosofie is voor hem: Wetenschap van het absolute; de wetende

geheim van het mediteeren. „Misschien breken er tijden aan, dat zijn theologisch-wetenschappelijke werken hoofdzakelijk door godgeleerden van professie zullen worden geraadpleegd, dat zijn staatkundige geschriften slechts door een beperkten kring van mannen zal worden nageslagen; maar zijn meditaties zullen onder het Geëformeerde volk een blijvende bron van zielsgenet zijn vele eeuwen lang“, schreef Dr. Hepp, Gedenkboek 1921, blz. 85. Innig en fijn psychologisch, soms bijna mystiek, geven ze uiting aan wat er leeft in het hart van Gods volk. En eerst de eeuwigheid zal openbaren voor hooveken Kuyper: „tweede stukjes“ uit De Heraut ten zegen zijn geweest.

In het maandschrift De Katholiek van Januari 1897 schreef M. A. Thompson over Dr. A. Kuyper en zijn Heraut o.a.: „Door veleerlei stichtelijke lectuur ontwikkelt hij de ascese en de beginselen der calvinistische vromen. Daar vooral vernuft hij het hart zijner getrouwen. Daar heeft hij voor alle menselijke ellende liden en een hart vol mededoogen. Daar spreekt hij tot hen met „statig aengesicht, dat sieltjes salft en troost“¹⁾. Daar beurt hij den mensch uit het stof en de woelingen dezer aarde omhoog naar het onstoffelijke en het bovenzinnelijke. Tot in de krankkamer dringt hij door en biedt er den lijder zijne Meditatien. In elke ure, in elke stonde, in elke verhouding van het leven herinnert hij den mensch aan de oppermachtige Souvereiniteit Gods en legelijk aan de volstrekte afhankelijkheid en de diepe verdorvenheid Zijner natuur. En aldus is de religio, de dienst van God, voor hem niet enkel eene bezigheid op den dag des Heeren, iets, dat alleen maar beslag legt op de morgen- en avonduren van den Zondag, maar in waarheid een zuurdeesem, die het gansche leven moet doordringen, van de wieg tot aan het graf.“

¹⁾ Vondel, Lof der Zeevaart.

waarheid; wig is, w vloet.

In de fik Ik ben Ge

J. Vlak voe in bekorte mitgevev allereers.

Men heb maanden g mooie boe deren uit kende port zoals eer die zag in.

Sindsdie bericht van

Maar on blijkbaar mogelijk gewoest m wen bund verscheen, zoo juist g van hetze.

Ook dit van elkaar verteld, m heid, omc liggen: de

Dit vers dan de k van besch voor de k men aller licht, en e ze vertelle scherp he op den a vertellinge beschouwi het moet van fout al lezen dat ge les

Zoo is taartje, de begrippe als brevetijkste, on nu heelen ven eersteijkheid, in de ver een vres ik dat

Omwide t is een

Uitgav

Geheel afzonderl druk ve volgorv van g Sabba de sch de Hei zit, Zij ontsia God te De eer steen v vooraf l

„D Isme hnis die k verk ook ken, aan Is van wus knec Al bonc van vna

Er is meerma In U kon me steen es ten“. E Saussay 424, ov dan ée rotsste

waarheid; tijdloos begrip; kennis van wat eeuwig is, wat God is en uit Gods natuur voortvloeit.

In de filosofie komt het Absolute tot het weten: Ik ben Geest!

B. W.

LITERATUUR EN KUNST.

„Uit de School geklapt“, door Mevr. P. J. Cohen—de Vries.

Vlak voor en gedurende de weken, dat ons blad in bekorten vorm verscheen, kwamen enkele nieuw uitgegeven boeken binnen. Die vragen dus thans allereerst de aandacht.

Men herinnert zich misschien, hoe we enkele maanden geleden in deze rubriek behandelden het mooie boek van Mevr. Cohen—de Vries, „Kinderen uit mijn Klas“, naar het leven geteekende portretten van kinderen uit de volksklasse, zooals een liefdevolle, toegewijde onderwijzeres die zag in haar school of op de speelplaats.

Sindsdien bracht de courant ons het overlijdensbericht van de Schrijfster.

Maar onder haar nagelaten papieren beruften blijkbaar nog enkele niet-gepubliceerde schetsen, mogelijk ook is Mevr. Cohen—de Vries bezig geweest met het pers-klaar maken van een nieuwen bundel — in elk geval, kort na haar dood verscheen, in uiterlijk en bewerking geheel aan het zoo juist genoemde geschrift gelijk, een tweede boek van hetzelfde genre: „Uit de School geklapt“.

Ook dit boek bevat afzonderlijke schetsen, los van elkaar wat betreft de personen, over wie wordt verteld, maar toch, net als het vorige, een eenheid, omdat alle schetsen rond één middelpunt liggen: de volkschool.

Dit verschil valt u echter op, dat thans meer dan de kinderen de onderwijzeressen object zijn van beschouwing, de onderwijzeressen, zooals ze voor de klas staan en haar werk doen. Thans komen allerlei typen van „juffrouwen“ voor 't voetlicht, en de Schrijfster doet daarbij niets dan over ze vertellen. Maar gij, als lezer, ziet intusschen heel scherp het schaduwbeeld, dat de helle belichting op den achtergrond doet verschijnen. De simpele vertellingen zijn in hun strekking scherp-critische beschouwingen, demonstraties uit de praktijk „hoe het moet“ en „hoe het niet moet“, aanwijzing van fouten, zonder groot ik-weet-het-gebaar. En al lezende leert ge, terwijl ge niet eens merkt, dat ge les krijgt.

Zoo is daar in „Eerste poging“ het jonge volontairtje, dat, van de portie van haar taak nog niets begrijpend, alleen in 't bezit van een heusche acte als brevet van vermogen, begint met het allermoeilijkste, omdat ze meent, dat daar „bij die kleintjes nu heelemaal niets aan (is)“. Maar de goed-beschreven eerste, zeer pijnlijke aanraking met de werkelijkheid, doet haar fleurig zelfvertrouwen eindigen in de verzuchting „nederig en bescheiden“: „Wat een vreeselijk moeilijk vak. Hoe ter wereld zal ik dat ooit leeren?“

Onmiddellijk op deze mislukking volgt — en 't is een aardige pendant — „de les van 't volon-

*) Uitgave W. de Haan, Utrecht.

Geheele reeksen van deze Meditatiën zijn, bij afzonderlijke uitgave, zelfs in tweeden en derden druk verschenen. Ze zagen het licht in deze volgorde: Honig uit den Rotssteen, Dagen van goede hoodschap, Gomer voor den Sabbath, Voor een distel een mirt, In de schaduw des doods, Vrouwen uit de Heilige Schrift. Als gij in uw huis zit, Zijn uitgang te Jeruzalem, In Jezus ontslapen, Vier uwe vierdagen, Nabij God te zijn.

De eerste bundel van Honig uit den Rotssteen verscheen in December 1880. In een woord vooraf licht de schrijver den titel aldus toe:

„De Heere is onze Rotssteen!“ zong Israël. Het zong er bij: „dat uit dien Rotssteen honigbeekjes vloeien“. En enkele druppelen uit die beekjes op te vangen, om er de eigen ziel aan te verkwikken, en voorts, als vrucht dier genieting, ook het hart van 's Heeren volk er mee te sterken, is het onuitspreklijk voorrecht, nu en dan, aan 's Heeren dienstknechten gegand!

Is het niet te hoog gegrepen als ook de opsteller van deze korte stukjes ze herdrukte, in het bewustzijn, van niet buiten die begenadigde dienstknechten te staan?

Althans, slechts in die heilige onderstelling bond hij deze schone naam. Ook omdat er hem van veel kanten, omdat er hem rusteloos om geyngd was.

Er is met den titel „Honig uit den Rotssteen“ meermalen gespot.

In Eilenspiegel's Almanak voor 1878 blz. 61 kon men lezen: „Kuyper slaat honig uit den rotssteen en geld uit zijn brochures en andere geschriften“. En zelfs Prof. Dr P. D. Chantepie de la Saussaye sprak in Eene halve Eeuw II, blz. 424, over Kuyper's „abnormale weelde van meer dan één stijl: den zoetelijken, van „honig uit den rotssteen“, den vliemenden der „driestarren“, den

lairtje“, een succes, bij veel moeilijker situatie, omdat „'t kwieke ding“ begreep, dat zij zelf voor de klas moest gaan staan en niet haar, nog wel door een acte gepatenteerde, kennis er voor kon zetten.

Onderwijzeressen, die tusschen de regels weten te lezen, zullen zich door deze schetsen een spiegel voorgehouden zien....

Op dezelfde wijze, door de tegenstelling verbonden, hooren bij elkaar „Op de onderste Sport“ en „Verpoeld“. Ook hier weer tactisch — naast foutief optreden, met winnen tegenover verliezen als noodzakelijke consequenties. Ook hier weer de antithese: natuurlijk — ongewoon, op een gedwongen afstand; een tegenstelling, die te sterker spreekt, omdat het meisje, dat meende 't te zullen winnen met terughoudendheid, met strak houden van de lijn en juist daardoor verloor, opzettelijk anders deed, dan haar meisjeshart wilde. Als ze niet „de juffrouw“ was geweest, maar zichzelf, zou alles goed gegaan zijn.

In zulke schetsen uit de praktijk heeft Mevr. Cohen—de Vries, die ongetwijfeld een geboren onderwijzeres is geweest, aan hare jongere collega's en vooral aan toekomstige onderwijzeressen een waardevolle erfenis nagelaten. Want in het eenvoudige omhulsel van doodgewone vertelling, gaf ze de grondregelen van alle onderwijs: wees in de eerste plaats natuurlijk, geef u zelf, houd u niet buiten het bereik van uw kinderen, want dan blijft ge buiten hun hart....

Van eenigszins andere structuur zijn schetsen als „Verhooging“ of „Verlangen“. Psychologische analyse ook, doen ze zien den band, die ontstaan kan tusschen onderwijzeres en klas, als de verhouding goed is. Een ander uitgangspunt dus, maar ten slotte toch de zelfde gedachte.

Minder voldeed mij: „Een schooltijd bij de engeltjes“. 't Stuk is wel goed geschreven, — een oude onderwijzeres, ingedommeld over haar schriften, droomt, dat ze in den hemel voor een klas engeltjes staat — maar 't gegeven doet ons on aangenaam aan: een sprookjesoord, bij welks ingang Petrus als wachter staat, is voor ons de hemel niet.

Heel goed daarentegen is m.i. „De Klas“, de pakkende illustratie van een ander grond-beginsel van schoolonderwijs, dat het de persoon vóór de klas is, die de sfeer brengt in de klas. Voor menschen, die alles willen afloen, door het opzichzelf ware woord dat onderwijs geven „een slag“ is als een mantel der liefde over alle feilen heen te werpen, valt uit deze schets heel veel te leeren.

Maar — en 't is opmerkelijk genoeg — de beste stukken uit dezen zoo verdienstelijken bundel zijn die, waarin de Schrijfster van zichzelf vertelt, van haar eigen bevindingen. Want het vele goede, dat in de overige schetsen overvloedig is, moet men toch altijd tusschen de regels vinden — hier glanst het in de woorden zelf, omdat we hier hebben zelf-doorleefde, en onder het schrijven opnieuw doorvoelde werkelijkheid. Tusschen het van-buiten-af waargenomen leven en het zelf-doorleefde staat de ziel! De schetsen, die ik bedoel zijn: „Vacantie-kinderfeest“ en „Sinter-Claes“, twee juweelen van kinderpsychologie, en „Schoolkinderbad“. In zulke stukken ligt een gansche praktische leer-

school voor onderwijzeressen, wat betreft toewijding, geduld, meeleven, begrip.

Door zoodanige schetsen gaat de liefde voor het kind, die leeft in de ziel van iedere vrouw, gloeien. En dat is, wat bovenal de onderwijzeres noodig heeft....

Ik besluit met dezelfde vraag, die ik stelde aan 't slot van de bespreking van vorigen bundel: wie van onze christelijke onderwijzeressen geeft ons zulk een boek, waarin het voornaamste element, dat óók de liefde tot het kind verklaren kan, niet, als hier, wordt gemist.

De krachten zijn er, ongetwijfeld. Dan ook de daad!

„Oostloorn“, Dorpschetsen door S. Ulfers. Volksuitgave.

Het was een goede gedachte van den Uitgever²⁾, om van dit mooie boek een volksuitgave te doen verschijnen, die, gebonden in een aardigen band, versierd met de handtekening der eerste drukken en met duidelijke letter gedrukt, bij den goedkoopsten prijs (f2.50) niets heeft ingeboet van de uiterlijke qualiteiten, die bij een goed boek passen.

Een breede introductie in den kring onzer lezers zal niet noodig zijn. „Oostloorn“ is onder ons bekend als een van die geschriften, die men altijd weer leest, omdat ze altijd weer aantrekken. De ontleding van de vele bewegingen der ziel verliest haar frischheid nooit, omdat we telkens, al lezende, er de analyse van ons eigen levensgebeuren in vinden. En wat de verdienste is van den pas besproken bundel van Mevr. Cohen—de Vries, is ook de kracht van dit boek: de toewijding, de liefde voor de menschen van wie wordt verteld.

't Is de getrouwe zieleherder, die in „Oostloorn“ aan 't woord is over z'n eenvoudige dorpsmenschen in hun verhoudingen onderling. En het decoratief is het golvende korenveld onder blauwen hemel, de eindeloze hei met haar geheimzinnige, eenzame vennen — 't leven der natuur. M.i. ligt nu het behoorlijke van „Oostloorn“ in de harmonie tusschen dit decoratief en de menschen, die we te midden daarvan zien. Juist daarom blijft een hoofdstuk als „De groote droogte“ zoo mooi. Daarom is ook Wiegen de Droomer een figuur, die in dit boek thuis hoort, of Iling, de klokkenluider, of Schepers, Ulfers doet de menschen zien in hun omgeving, gaat ook bij z'n psychologisch beschouwen van die omgeving uit. Er is groot verschil tusschen Iling en Wiegen de Droomer, omdat Iling klokluider en Wiegen schapherder is, en dat verschil accentueert de Schrijver bijzonder duidelijk. Men lette ook eens op hun beider gesprekken met den dominee: als men daarvan den achtergrond ziet, dat in Iling de klokluider en in Wiegen de droomer aan 't woord is, komt er ineens relief in. Dan ziet men ook hoe fijn Ulfers weet te transponeren, welk een schat van door nauwkeurige waarneming verkregen levenswijsheid in dit boek ligt. Elk hoofdstuk geeft daarvan verrassende blikken, in altijd andere karakteranalyses, die alle te zamen de beschouwing zijn van den mensch in het algemeen.

Juist daarom blijft „Oostloorn“ van betekenis

2) Uitg. D. van Sijn en Za, Rotterdam.

afgedaan, dan sluit ik de lade en trek een andere open“. Alleen bij zeer klaar, precies en ordelijk denken is dit mogelijk. Gedenkboek, 1907 blz. 414.

Toch verklaart dit nog niet de bekoring van Kuyper's meditaties. Die duidt Thompson aan, waar hij schrijft, t.a.p. blz. 10 en 11: „Met zijne geleerdheid alleen, met zijne universiteit, met zijn doctrinaire toon, welke hij uit den aard der zaak in vele zijner werken aanslaat, komt hij niet genoegzaam in aanraking met het eigenlijk gezegde volk. Ongetwijfeld komt dit alles ook zijn kudde ten goede, maar meest indirect en misschien eerst geheel na vele jaren van arbeid en strijd. In grootsche lijnen werkt hij wel gestadig voort aan het gebouw, maar intusschen verliest hij de „luyden“ die daar omdolen in de verstrooiing, niet uit het oog. Hij wil zijn geheele volk bereiken, en daarom komt hij elke week tot de zijnen en biedt hun eenige kolommen druks aan, waardoor hij meer bijzonder ingrijpt in het maatschappelijk en godsdienstig leven der huisgezinnen. Het kleine heiligdom binnentredend, geeft hij aan elk, die daar nederzitten, uit de volheid van zijn eigen rijkdom het voedsel der zuivere leer aan het verstand, bevrediging voor elke zielsbehoefte. Daar spreekt hij meer dan elders hante eigene taal. Daar wordt hij dikwerf klein met de kleinen.“

En als Thompson dan verder beschrijft hoedang Kuyper's verschijning in hun midden is, toekent hij zijn gestalte als van een gezalfde des Heeren, van wiens lippen ten allen tijde de unctie vloeit, die door zijn volk zal worden opgevangen als kwam zij van den Heiligen Geest.

Dat vooral dunkt ons het geheim van Kuyper's meditaties.

Eén dezer meditaties inspireerde een lezeres tot een dichterlijke vertolking. Zie De Heraut, nrs 895 en 896.

en is het een van die boeken, die men altijd weer opstaat.

Het vindt in z'n nieuwen vorm vele nieuwe vrienden.

C. T.

KRONIEK.

Agathe tuchet.

Toen we nog gymnasiasten waren, kwamen we in de Grieksche leetuur, die we toen nog mochten genieten (tegenwoordig gaan ze daar ook al aan tornen, want voor het klassieke is de wereld niet sterk genoeg meer), eens de uitdrukking tegen: agathe tuchet. 't Was, meen ik, Demosthenes zelf, die den term gebruikte.

Aan deze uitdrukking beproefden twee leeraren hun kracht. De eene vertaalde ze: „op goed geluk af". En de andere: „in vreesnaam dan maar".

En een van de jongelui had 't ook geprobeerd. Hij maakte ervan: „door een gelukkige omstandigheid." Dat deugde niet. En de leeraren? Wel, die hadden natuurlijk voor ons braaf discipeltjesgevoel allebei gelijk.

Lezer, nu begin ik aan een kroniek in „De Reformatie".

Ik doe dat: „agathe tuchet".

Vertaal dat nu niet: door een gelukkige omstandigheid. Want ik zei u reeds, dat de jongen-van-de-klas fo ut „overzette". Ik vind de gedachte van de Redactie, om mij voor dit werk te vragen, niet haar allergelukkigste. Dat is geen praatje; want ik heb slechts zeer voorloopig en zeer voorwaardelijk de uitnodiging aanvaard. Kroniek-schrijven is een penitentie. Ten eerste moet je altijd doen, alsof je wat gewichtigs gezien hebt en natuurlijk is dat lang niet altijd het geval. Bovendien mag je nooit probeeren degelijk te schrijven. Daarbij beteekent zo'n aanstelling ongeveer een schoorvoetende erkenning, dat hoogstens „graadnuten" je levensvullende werk is. En ten vierde: de kritiek, en de pikende en pikende penitentiars en penitentiars, die je komen lastig vallen en die in hun optreden willen zeggen: soort zoekt soort.

Neen, plezierig is het niet. De jongen-van-de-klas had 't „beslist" niet goed vertaald.

Maar de leeraren!

Ik zie tot beiden op. En zeg het nu:

Agathe tuchet.

Dat is eerst: op goed geluk af. Een klein hoopje is er, dat er nog wel stof zijn zal, en dat het niet al te veel schade zal doen aan mijn eigen kroniekende ziel. Want ik vertrouw, dat ook in deze onderste journalistieke regionen de kritiek aan deze zijde van de schrijftafel groter zal zijn dan die aan de overzijde. Ik bedoel nu eerlijk: de kritiek op mijn eigen geschied.

En voorts, nog eens:

Agathe tuchet.

Dat is volgens den anderen leeraar: in vreesnaam. Och ja, elk publiek ontvangt de journalistiek, die het verdient heeft. U hebt het „zellers" zoo gewild, lezers. Het is uw (en mijn) mentaliteit, die om kranten met kroniekjes, luchtige, vluchtige dingetjes vraagt. Behalve op den proekstoel, mag men wel eens daaraan tegemoetkomen. In vreesnaam. En als er geen heusche waakhondendienst te verrichten valt, dan zal zoowel subject als object kunnen blijven: geblaf tegen de maan. Een kronieker mag, als hij niet om werkelijkheden bij kan zijn, ook wel eens „fire aux anges"; om met den Franschen leeraar te spreken. Dit laatste beteekent: lachen tegen de maan.

Agathe tuchet.

Geen liberaal ministerie.

Volgens de armelijke gegevens mijner beperkte psychologische inzichten is de verwachting des heerens Treub op een mogelijk spoedig weer optredend liberaal ministerie reeds lang in rook vergaan, evenals de naar hem genoemde sigaren dat behooren te doen. En ik ben daar zoo achter gekomen.

Toen heel Nederland veel goeds, erg veel goeds van de Koningin zei, kwam de heer Treub den knuppel in het hoenderhok der vele lovingen werpen. Wel wou hij niet de zothed van den lof betoogen, doch de lof der zothed ontbrak niet heelmaal. Zonder een woord Fransch er bij — om met Dr de Moor te spreken — kwam 't verhand hierop neer: dat de Koningin zich niet heelmaal zoo goed bewegen kon, als dat wel wenschelijk was, wijl H. M. wel eens wat verlegen was; heigeen (met uitzondering van het geval van haar aanwezigheid bij een stel professoren, als wanneer zulks gevoegelijk past) voor H. M. minder gewenscht is. En tevens kwam daarbij de gedachte op, dat de opvoeding van de Koningin niet volkomen in orde geweest was.

Ik weet niet, hoe u het zou vinden, als ze zoo iets van u, lezer, in de krant zetten zouden. Ik denk: niet erg prettig.

En nu schreef Mr Treub geen kroniek, dus was het hem volle degelijk en professoraal-doordacht. Zoo zal de Koningin dit stuk gelezen hebben (een antirevolutionair dagblad heeft 't zelfs eenduidig gedaan ten hove) en de schrijver zal vermoed heb-

ben, dat H. M. dit artikel niet van blijdschap in een lijstje gezet heeft, zooals met jubileum-ontboezemingen Haar Volk pleegt te doen.

Bedenk nu voorts, dat de heer Treub meedeelt, dat de Koningin hem „den wind van voren gaf", en tegen hem, ondanks haar respect voor professoren, vlamschietende oogen opzette, toen er door den heer Treub eens iets gezegd was, dat de Vorstin niet behaagde; en dan komt het u, zelfs als gij niet kroniekt, misschien ook voor, dat het den heer Treub althans in onderbewustzijn, onder het schrijven zoo wis als $2 \times 2 = 4$ geweest is, dat hij de Koningin niet meer zoo van nabij zou zien, als toen hij minister was. Tenzij de auteur een liberaal ministerie zou vermoeden zonder hem — (maar dat is niet aannemelijk), of dit artikel hem niet den wind van voren opwekkend dunkt (maar een professor denkt na), of de Koningin hem geen gewoon mensch dunkt te zijn (maar het wordt hier anders gezegd), is, volgens kroniek-logica dit artikel des heerens Treub een bewijs van zijn algeheele loslating der idee eens liberalen ministeries. Dat zij zoo, zegge nu met ons elke liberaal. Want in het legenvorgestelde geval zou bij eerste audientie de auteur wel eens — om nu met Prof. Hepp te spreken — thuis kunnen komen met een bekleedsel, dat anders ter bedekking van den voet dient.

„De Spelbreker" en Wanja.

Henriette Roland Holst heeft onlangs twee dingen gedaan.

Zij heeft over Wanja gedicht en De Spelbreker mee helpen vallen.

Haar verzen over Wanja zijn mooi uitgegeven, op fijn papier, zoo heelmaal niet voor de leprozen, die Couperus niet kon kussen en die ook zij niet zoekt met deze poëzie. Want als de heer Colijn ook maar een cent op de koffie en thee legt, dan is het om te krschen, doch als de poëzie, die eens met haar bruisende golven

„t dorre strand

zelfzucht verslindt in triumeerend stijgen".

nog steeds voor de makkers onbetaalbaar is, dan kranie daarnaar geen haan: wat is algeheel gebrek aan poëzie, vergeleken met een verlies van een enkelen kofiebon? Neen: dan „De Spelbreker"! Die is op grof papier gedrukt en de dichteres van „Wanja", „tusschen twee werelden" laat haar volzinnen plakken tusschen gore insinuaties en liederlijke scheldwoorden en blerende teekeningen.

Wanja, dat is een jonge arbeider, die de fabriek haat en daarom de vrijheid zoekt onder den open hemel. Wanja staakt. Maar zoo goed als staken is in de oude wereld, zoo slecht is het in de nieuwe. Want die nieuwe wereld geeft het schouwspel niet van arbeidsdwang, doch van vrijwilligen opbouw der nieuwe maatschappij, waarin ieder meedoet. Arbeid is daar spel. En deze poëtische arbeidshoerlijkheid wordt door „makker lijtich" (dat is: Lenin) Wanja voorgepreekt. Deze wijst Wanja op de vrijwillige arbeiders en zegt:

Men zegt mij, dat ge haat

den arbeid omdat hij is slavernij, en in niets-doen alleen proeft 't zoet der vrijheid. Zie op, maat, tot de wereld waar g'in leeft! De arbeid is naar vrijheid toegeswaaid, heeft met haar pure licht zich volgezogen, dat breekt nu uit zijn lijf, één bloesoming, maar jij bleef staan, van oude wane' ontogen, je merkte niet dat het getij verging. Kom, 'k zal je brengen waar de eerste golven al bruisen van den vloed, die 't dorre strand zelfzucht verslindt in triumeerend stijgen: zij zullen wekke in jou den diepsten eigen, den wil die is aan hunnen wil verwant.

Waarna Wanja als in zachten droom vervolgt:

Ik voel een wankeling door heel mijn wezen alsof iets allerdiepst in mij loslaat. De arbeid, is hij dan niet wat ik dacht? Een geur stijgt uit hem op dien ik niet kende en een glans omhangt hem, dien ik nooit zag. Ik dacht, dat hij de vijand was der vrijheid, en die der schoonheid, en der zachte rust.

En tenslotte doet Wanja ook mee. De arbeid is verheerlijkt en vergoddelijkt:

Arbeid, Arbeid, kracht universeele, in u gelooven wij, gij adem, die Leven bestendigt, in u, gij pólslag van 't Heelal. Al zijn deelen arbeiden, en rusten niet; eenwig is der planeten rondedans om hunne zonnen, en eenwig om hun zelf hun wenteling: zij zwaaien rond in dubbele beweging door d'ongelode eeuw' en rusten niet. Uit grondloze onendigheden duiken staartsterren vlamende op, gaan weer onder in grondloze verlen, rusten niet. Rusteloos stralen gouden zonnen over goede en boezen uit hun kracht, eeuwigheden van tijd wekken tot leven myriaden wezens in 't Heelal.

Dat is de dichteres Roland Holst. Maar dezelfde revolutionaire vrouw prostitueert haar geest en haar poëzie, door aan de spelbrekerij mee te doen. Poëzie in Wanja; minder dan proza in „De Spelbreker". Daar komt de dichteres weer, en ze heeft tegenover het symbool van den Oranjeboom, dat van de Sowjetster op. Maar daaromheen staan

gorigheden over de slaapkamermeubelen van het paleis, wordt de eer zelfs van het lichaam van de Koningin, die iedere vrouw reeds als vrouw heilig moest zijn, bekwijld en wordt in het liederlijk geschimp en geschetter gezwolgen onder uitbraking van narigheden, die nog nooit één krant van Nederland één menschenkind heeft toegespuwd, maar waarvoor dit blad niet goed genoeg achtte haar, die met Henriette Roland Holst toch ook Vrouw is.

Wij willen niet beweren, dat de dichteres van Wanja geweten heeft, tusschen welke vanzigheden men de copie van haar verzen schrijvende hand zou plaatsen.

Maar in elk geval blijkt ze dan haar kornuiten niet te kennen. En dan is haar gedroom over de heilige liefde van de volmaakte arbeiders der toekomst gedwee in de lucht, „gelach tegen de maan". Vandaag poëzie, die voor Wanja te duur is en morgen voor zijn ooren gevuis over de slaapkamer van de Koningin: maar zoo wordt Wanja geen heilige.

„De Spelbreker" bewijst voor de zooveelste maal, dat men hier den duivel wil uitdrijven door Beelzebub, den overste der duivelen. Alleen laat af en toe Mevrouw Roland Holst ons engeltes zien.

Als Makker lijtich met z'n vroom gepreek nu eens ging dichten over de slaapkamergeheimen van Henriette Roland Holst en over haar voorgeschicht en over haar groote en kleine teenen? Dat is de Koningin ook gegund — zonder de verzen — in het blad, dat de „Oranjeblot" moest breken, omdat 't toch maar volksverdomming was. Zal de Vrouw, die Wanja maakte en daar menige nacht om waakte, nog eens protesteeren? Het zou haar meer eeren dan deze ontijdige poëzie. „De Spelbreker" is de beste kommentaar op deze Wanja-hallucinaties.

K. SCHILDER.

ZENDING EN EVANGELISATIE.

De thetische en de antithetische (polemische) methode bij de prediking aan Mohammedanen.

II.

Van het begin af heeft de Zending onder de Mohammedanen de antithetische methode aangenomen. Dit geschiedt nog in de sterk Mohammedaanse landen. Dr Zwemer gaf daarvan een proeve in zijn persoonlijk zendingswerk op Java. De Zending op Java volgt echter over het geheel de thetische lijn. En de vraag is nu: Zijn wij op Java op den goeden weg?

Bij het behandelen van dit vraagstuk, beroep ik mij niet voornamelijk op de ervaring. Toch is het zeker van eenige beteekenis, dat op Java elk jaar meerdere honderden Mohammedanen tot Christus bekeerd worden. Maar de ervaring is slechts van betrekkelijke en ondergeschikte waarde bij het bepalen der rechte levenspraktijk. Bovendien is de ervaring in verschillende tijden en onder verschillende omstandigheden in den regel zoo verschillend, dat het trekken van conclusies bezwaarlijk of onmogelijk is. Wij behooren de zendingstheorie niet allereerst, nog minder voornamelijk, en vooral niet alleen op te bouwen uit ervaring. Zendingstheorie is volstrekt niet alleen, zelfs niet hoofdzakelijk „gecondenseerde ervaring", zooals Dr Daubanton in zijn Prolegomena leert. Onze tijd verheft de ervaring en eert haar als de beste leermeesteres. De oude theologen der zeventiende eeuw kenden haar beter en noemden haar de leermeesteres der dwazen, der onwetenden. De dwaze, de niet-wijze, de onnadankende leert door ervaring. De wijze leert door nadenken, door het verstaan van de door God in het leven ingeschapen ordinaatiën. Wie de gedachte der dingen verstaat en daardoor den aard der dingen kent, heeft in deze wijsheid een leidsvrouw voor de praktijk van het leven. En God heeft ons, om zondaren wijsheid te leeren, in Zijn Woord een boek der wijsheid gegeven, opdat wij allereerst daarmee bij de praktische vraagstukken des levens te rade zouden gaan.

In de eerste plaats stel ik de vraag: welke methode behoort gevolgd te worden bij de eerste aanbidding van het Evangelie? Hoe moeten wij prediken tot hen, die Christus nog niet kennen en hoe moet dus ook de propagandalektuur zijn?

Als wij als discipelen van Christus bij Hem ter schole gaan, hebben wij vooral te rekenen met Zijn zendingsopdracht aan Zijn Kerk. Daarin is het karakter van ons werk geteekend.

De houding van den Heere Jezus tegenover de Schriftgeleerden, tegenover de Joodsche theologie van Zijn tijd, waarop Rev. H. U. Weibrecht Stanton zich tegenover Dr Eddy beroept („The Muslim World", April 1922), kan voor de methode van ons werk niet het maatgevend voorbeeld zijn. Want wij staan tegenover den Islam in een geheel andere verbinding. De Heere Jezus stond met de Schriftgeleerden op den grondslag van het Oude Testament. De prediking van Jezus moest gelegitimeerd worden door de overeenstemming met het Oude Testament, en daarom was het noodzakelijk, dat Hij het beriep der Schriftgeleerden op het Oude Testament als onrechtmatig afwees. Wij hebben onzen Bijbel, de Islam heeft zijn Koran, maar de Heere

Jezus en de in hetzelfde De voor hielden gen ze hier te van aanval uitdrukkelijk debaters m Die zending volgen heb tot Christus honden all gen zijn.

De prakt Van hun hetzelfde, heidenen tr De meest op den Ar beeld.

Het is n methode bij ook zielk scheid tuss De antit stelling, pk over elkm prijsgegeve de Christel plaatst kor sche gedac ljk verstan Maar in d dichte aan een enkele schiedde d noch in Mo ders of leze kunnen ver zen. Maar wordt wel gedachte a genover he hammed, t dachtenwer dichte los med en he Evangelie iemand, di een gemets op mislukk Een twee thode is, d maakt vol gewonnen st bedoelingen het garnizo tegenweer, tegenstande zijn hart, t tot tegenwe Een der twee godsd wekt, indie ken objecti van den M wordt ons. Het spreek dan onam dienst te l ons over z aard staat onzer voor en wantrou naar de be reden vind wij over d wens even hummedaan allerlei over daarmee te Een vier thode uiter schat licht dienst. Ind vervangt d het getuige alle plaats van het ba de rol daa Een vijf van betoog tot iemand, eigen leven is, dat een aan een va overhoop g aanval sta standpunt.

Onder s
fabr
behoor